

Verborgen tralies

Van Hameeda Lakho verscheen eveneens
bij Ambo|Anthos *uitgevers*

Gebroken cirkel
Geheim geweld

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven
van de nieuwste boeken van Ambo|Anthos *uitgevers* via
www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

Hameeda Lakho
&
Magda van der Rijst

Verborgen tralies

Ambo|Anthos
Amsterdam

Verborgen tralies is het waargebeurde verhaal van Hameeda Lakho. Alle gebeurtenissen die erin worden beschreven zijn gebaseerd op Hameeda's herinneringen, de verhalen van haar moeder, broer en zussen en de opgespoorde documenten en krantenartikelen. Voor de meeste personen in *Verborgen tralies* zijn pseudoniemen gebruikt ter bescherming van hun privacy.

De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden te traceren. Mocht u desondanks menen rechten te kunnen uitoefenen, dan kunt u contact opnemen met de uitgever

ISBN 978 90 263 5068 9

© 2017 Hameeda Lakho en Magda van der Rijst
Deze uitgave verscheen eerder bij Xander Uitgevers bv
Omslagontwerp Studio Jan de Boer

Verspreiding voor België:
Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Voor amma

Inhoud

Proloog	9
1 Aankomst op Schiphol	15
2 Een vreemde als vader	25
3 Wennen in Rijswijk	37
4 Amma verongelukt	51
5 Opgroeien in Nederland	67
6 De breuk	83
7 Thuis in tehuizen	103
8 Amma leeft	117
9 De strijd begint	129
10 De hereniging	143
11 De confrontatie	159
12 De rechtszaak	171
13 Het gevecht om visa	187
14 Terug naar Pakistan	199
Dankwoord	215

Proloog

JULI 1997

Peinzend. Bezorgd. Alert. Nerveus? Nee, het is een andere blik. Ik kan er zo gauw geen woord voor vinden. Stemmingen wisselen elkaar in razend tempo af. Vastberadenheid maakt plaats voor onzekerheid, en meteen daarna wordt verdriet vervangen door vechtlust. Stel je voor dat hij ook komt opdagen. Wat voor vreselijke gevolgen zou dat kunnen hebben? Een rilling siddert over mijn rug. Even voel ik angst. En paniek. Heldere herinneringen aan een wilde, agressieve blik, opgezwollen lippen en het doffe dreunen van stokslagen proberen me te overmeesteren. De vrouw in de spiegel komt me bekend voor. Ze is me vertrouwd, maar tegelijkertijd ook een vreemde. Het is alsof ik haar niet kan bereiken. Haar dikke, glanzende zwartbruine haar valt vol op haar schouders en omlijst haar lichtbruine gezicht waaruit de grote, donkere ogen me aanstaren. Het bruin lijkt intenser dan anders. Met een ruk laat ik de borstel nogmaals van boven naar beneden glijden en ik strijk mijn lange haren naar achter. Nee, ik laat me niet overmeesteren, ik weet precies wat ik wil. Maanden, jaren, bijna mijn hele leven heb ik op dit moment gewacht. Nog even, dan ga ik amma ontmoeten. Amma: mijn moeder. Mijn broer Ali Nawaz belde gisteravond dat ze geland waren in Abu Dhabi. Hij, mijn jongste zus Yasmin en amma. Hoe zou hij eruitzien, mijn jongere broer, die ik nog nooit heb gezien?

En mijn jongste zusje Yasmin die ik voor het laatst in mijn armen hield toen ze nog maar een jaar oud was. Zij moet inmiddels bijna dertig zijn... Ik weet dus dat ze onderweg zijn. Dat ze zonder problemen Karachi hebben kunnen verlaten, maar toch. Pas als ik haar kan voelen, geloof ik dat ze echt bestaat. Amma.

‘Mama. Mam? Mam!’

Met een schok beland ik weer in het heden, op Schiphol. Een glimlach glijdt over m’n gezicht. Telkens weer zijn het mijn dochters Rachel en Melanie die mij tot mezelf brengen en me houvast geven. Ik probeer soepel op m’n hurken te gaan zitten, maar dat valt niet mee in mijn nieuwe, strakke lange rok. Rachel kijkt verbaasd als ik haar naar me toe trek en zeg dat ik heel veel van haar houd.

‘Maar dat vraag ik toch niet?’ Met een frons tussen haar wenkbrauwen trekt ze me mee de wc in. ‘Hoe moet je hier doortrekken? Ik zie nergens een knop. En daar...’ Met haar kleine handje in de mijne trekt ze me een deur verder. We worden achtervolgd door stortbakgeluiden. Met een gezicht dat een en al oog en vraagteken is, blikt ze omhoog. Het duurt nog minstens vijf minuten voor Rachel, haar jongere zusje en nichtje accepteren dat de Schiphol-wc werkt zoals hij doet. Ik loop terug naar de spiegel en trek de kraag van m’n blouse recht.

‘Je ziet er mooi uit,’ zei Gilmer vanochtend vroeg toen hij het portier van zijn zorgvuldig gepoetste auto voor me openhield.

Op de kop af een week geleden liep ik door Den Haag om kleren te kopen voor deze gelegenheid. Ik was snel geslaagd. Eigenlijk wist ik precies wat ik wilde dragen. Een lange rok met een getailleerd colbert. Degelijk, serieus en elegant. De gele blouse steekt fel af bij het pakje en mijn haar.

De afgelopen maanden hebben in het teken van de ‘hereniging’ gestaan. Vanaf het moment dat mijn oudste zus Zahida amma had gevonden, heb ik geen rust meer gekend. Bijna mijn hele leven had ik het zonder moeder moeten doen. Vanaf het moment dat ik zeker wist dat ze nog leefde, moest ik haar ontmoeten. Ik wilde weten waar ik vandaan kwam, ik wilde antwoorden, oplossingen, en ik wilde ervaren

hoe het zou voelen om moederliefde te ontvangen. In overleg met mijn zussen Zahida en Ayesha werd er besloten amma, ons jongere zusje Yasmin en onze onbekende broer Ali Nawaz uit te nodigen een aantal maanden bij ons in Nederland te komen. Ondanks de angsten die ook zij gevoeld moeten hebben, accepteerden ze de uitnodiging. Het had moeite gekost en maanden geduurd voordat we de visa kregen. Maar er was geen weg terug meer. Voor niemand. We wisten van elkaars bestaan en herkenden elkaars verlangens.

Met Melanie op mijn arm en Rachel aan de hand loop ik terug naar de aankomsthal. Gilmer kijkt om en kan het niet laten weer een video-opname te maken van mij en onze dochters. Voor hem moet het ook spannend zijn.

‘Het wordt wat later. Ze staken in Parijs,’ zegt hij wijzend op de monitor met vlieg-informatie. ‘Kijk, de G F 19 heeft vertraging.’

Ik weet niet zeker of ik na negenentwintig jaar een uur of twee vertraging nog aankan. Rachel en Saima, Ayesha’s dochter, begrijpen dat ze dus weer op onderzoek uit kunnen. Rachels vingers glijpen uit mijn hand. Ik wissel een blik met Ayesha en kijk hen na. Onze kinderen zijn nu elf, zeven en vier jaar, ongeveer even oud als wij toen we in Nederland aankwamen. Melanie kruipt wat dichterbij tegen me aan als ik een plaatsje zoek in een van de zitjes. Mensen lopen voorbij, haasten zich of juist niet, praten en lachen. Ik neem alles waar, maar ben er niet echt bij. Onbegrijpelijk dat niemand ziet dat ik mijn moeder ga ontmoeten. Ik heb de behoefte het uit te schreeuwen, mijn handen aan m’n mond te zetten om het de hele wereld te laten weten: ‘Dit is een belangrijke dag. Veel belangrijker dan wat dan ook.’ Maar iedereen gaat gewoon zijn gang. Een enkeling bespeurt misschien onrust in mijn nerveuze gefrummel aan de bossen bloemen, in Gilmers gedreutel om ons heen, en het af en aan lopen van mijn zusjes, hun partners en kinderen.

De kapster gisteren zag direct dat er iets bijzonders stond te gebeuren. Speciaal voor deze gelegenheid ging ik naar een bekende kapper. Het meisje merkte dat ik mijn haar niet zomaar gedaan wilde hebben,

maar dat het voor een speciale gelegenheid was. Toen ze me vroeg of ik iets te vieren had, keek ik haar via de spiegel recht in de ogen en zei: 'Ik ga morgen mijn moeder ontmoeten die ik bijna dertig jaar niet heb gezien.'

De kam viel uit haar hand en haar vingers stopten hun werk. 'Hoe bedoel je?'

Ik vertelde haar iets van mijn levensverhaal. Soms verbaast het me dat ik zonder schroom kan vertellen over de mensonterende dingen die ik samen met mijn twee oudere zussen heb meegemaakt toen wij kinderen waren. Zahida en Ayesha praten er nooit over. Ik wel. Ik praat erover, ik schrijf erover en ik schaam me niet voor mijn verleden. Niet meer. De geboorte van Rachel had mij niet alleen het gemis aan een moeder en moederliefde duidelijk gemaakt, maar ook het gebrek aan een achtergrond en aan een eigen identiteit. Ik wilde mijn kind liefhebben zoals ikzelf nooit ben liefgehad. Ik wilde haar kind laten zijn, geborgenheid laten voelen en een solide basis bieden. Maar hoe moest ik dat doen als ik niet eens wist wie ik was en waar ik vandaan kwam? Ik voelde me Hollandser dan Hollands, maar één blik in de spiegel maakte duidelijk dat ik zo niet door anderen werd gezien. Ik heb een donkere huid, kom oorspronkelijk uit een ver land met een vreemde cultuur. Een cultuur die ik van z'n slechtste kant kende en om die reden jaren heb verloochend. Daarmee verloochende ik ook mezelf. Als je zonder wortels probeert te leven, zweef je als het ware door het bestaan. Stuurloos en, in mijn geval, altijd zoekend naar geborgenheid en vechtend tegen de eenzaamheid. De geboorte van Rachel was het begin van een lange reis naar mijn verleden en naar mijzelf. Het diepe, warme gevoel dat zij, en later ook Melanie, in mij losmaakte en dat mijn doen en laten bepaalde, deed me beseffen wat en wie ik zelf gemist had en nog steeds miste. Een thuis, de wetenschap waar je vandaan komt, een moeder. Langzaam maar zeker begon ik aan de speurtocht naar mijn moeder. Amma, die duidelijkheid zou kunnen geven en alle vragen uit het verleden zou kunnen beantwoorden.

'Nog tien minuten,' roept Gilmer. De zenuwen gieren door mijn lijf. Ik heb het ijskoud. Ik ben bang. Amma is er dus bijna. Misschien valt de

ontmoeting tegen. Zijn we te lang gescheiden geweest om de band te herstellen? Misschien voel ik helemaal niets als ik haar zie. Nee. Ik schud mijn hoofd als die gedachte bij mij opkomt. Nee, alleen het horen van haar stem door de telefoon, de manier waarop ze mijn naam uitspreekt, voelt al alsof ik in een warm bad word ondergedompeld.

Dat gevoel voor haar is er wel. De angst die komt opzetten heeft te maken met de onzekerheid of zij de antwoorden op mijn vragen zal hebben. Of zij kan helpen met het zoeken naar oplossingen en gerechtigheid. Ik hoop op herkenning, dat ik in haar mezelf zal terugzien. Misschien ben ik het bangst voor de teleurstelling die me te wachten staat als zij niet de sleutel blijkt te zijn tot de rust en het geluk waar ik al achteraan jaag sinds het moment dat wij – amma, Zahida, Ayesha, Yasmin en ik – hier op Schiphol aankwamen. Nu negenentwintig jaar geleden.

Aankomst op Schiphol

1968

Geschrokken van de heftige klap tijdens de landing schuifelden we met trillende benen het vliegtuig uit. Het tochtte in de gang die Hakim, onze begeleider, de slurf noemde. Amma, mijn moeder, liep voor mij. Ons babyzusje Yasmin zat op haar arm. Mijn oudere zusjes Zahida en Ayesha hoorde ik vlak achter mij. Het duurde lang voordat we het eind van de slurf zagen, maar opeens verscheen er een gat. We kwamen in een hal terecht waar allerlei vreemde mensen op ons stonden te wachten. Amma probeerde Zahida, Ayesha en mij in haar buurt te houden. Yasmin werd door een grote man van mijn moeder overgenomen.

‘Ayesha, zeg baba eens gedag,’ hoorde ik amma zeggen terwijl ze mijn drie jaar oudere zus een zetje in haar rug gaf.

Ayesha deed een stap naar voren en keek naar de man die nu Yasmin in zijn armen hield. Vervolgens duwde amma Zahida, haar oudste dochter van twaalf, in dezelfde richting. Ik hield amma’s hand stevig vast en hing aan haar benen, wat het lopen er niet makkelijker op maakte. Ik was vier jaar oud en bang. Mijn moeder voelde mijn angst en liet mij daarom niet alleen naar die man gaan. Allerlei mensen in vreemde kleren en met bleke gezichten stonden naar ons te kijken. Ik kneep voortdurend mijn ogen dicht voor het felle licht dat uit de foto-toestellen flitste. Amma probeerde haar hand los te maken uit de mij-

ne om zich te laten omhelzen door de man die Yasmin droeg. Baby Yasmin keek verschrikt toen ze tussen de twee kussende mensen ingeklemd raakte.

‘Baba,’ zei amma tegen Yasmin terwijl ze op de man wees.

Zou die man in die rare kleren baba zijn? Baba, onze vader over wie amma zoveel had verteld? Baba die in een ver land woonde, werkte en geld voor ons verdiende? Maar wie waren die andere mensen dan, die naar ons keken? En ik zag helemaal geen kinderen. Zahida, Ayesha, Yasmin en ik waren de enigen. Gisteren waren onze nichtjes en neven er nog, en ook lalli, onze allerliefste oma. Waar was die eigenlijk gebleven? Amma had in het vliegtuig nog gezegd dat we lalli snel weer zouden zien. Ik wou dat ze hier was.

Als ik mijn ogen dichtdeed, zag ik haar en tante Noora en ook het wiebelen van Yasmins wiegje onder de palmboom. Het afscheid van lalli en mijn lievelingstante was vreselijk. Lalli wilde mij niet loslaten. Voortdurend riep ze: ‘Laat die kinderen hier. Je mag ze niet meenemen.’

Keer op keer sloeg mijn moeder haar armen om lalli heen en zei: ‘Maar lalli, ik ga juist weg om de kinderen een beter leven te geven. De kinderen horen ook bij hun vader, uw zoon. Hij wil dat wij als gezin samen zijn. En ik beloof u dat we weer terugkomen. We komen u halen.’ Amma luisterde altijd naar lalli, maar dit keer ging ze haar eigen gang. Ik begreep wel waarom. Ze had het ons uitgelegd. Op een dag, toen ze uit het ziekenhuis kwam waar Zahida voor de zoveelste keer aan haar ontstoken ogen was behandeld, had amma mij en mijn twee oudere zussen meegenomen naar de palmboom midden op het erf. Daar, in de schaduw, begon ze te praten. Op dat moment sprak ze vooral tegen zichzelf en Zahida; negenentwintig jaar later heeft ze hetzelfde verhaal nog eens aan mij verteld. Het verhaal over haar man, onze baba, over haar jeugd en over de toekomst die ze ons wilde geven...

‘Ik ben geboren in 1940. Mijn vader overleed toen ik twee jaar was, en mijn moeder hertrouwde drie jaar later met Habibullah Lakho. Habi-

bullah was gescheiden en had al een zoon van negen uit een eerder huwelijk. We gingen met ons nieuwe gezin in Bakra Pri wonen, een van de sloppenwijken van Karachi. Mijn moeder en Habibullah kregen samen zes kinderen, van wie er nu nog twee leven. Habibullah was trots op zijn gezin, vooral op zijn eigen kinderen. Zij mochten naar school, terwijl ik thuis moest blijven om voor het huishouden en de baby's te zorgen.

Toen ik ouder werd, begon mijn stiefbroer Hussain me anders te benaderen. Ik besepte niet precies wat hij met mij deed, maar al snel was ik zwanger van hem. Habibullah was er blij mee. Hij had mijn moeder al eerder voorgesteld ons aan elkaar te koppelen. Mijn moeder had er nooit iets van willen weten, maar nu was een huwelijk tussen haar dochter en de zoon van haar man de enige eervolle oplossing.

Jullie vader en ik bleven bij onze ouders wonen, ook toen jullie eenmaal geboren waren. We hadden het erg arm en toen ik zwanger was van Waheed besloot jullie vader naar Dubai te gaan om daar beter werk te zoeken. Waheed werd onder erbarmelijke omstandigheden geboren. Het regende dagen aan één stuk en het water sijpelde overal tussendoor. Ik zocht wanhopig naar een droge plek. Ik kon hem niet warm houden en had geen geld voor melk of voor een dokter. Waheed kreeg longontsteking. Toen hij zes dagen oud was, overleed hij in mijn armen.'

Amma zweeg even.

'We hebben hem zonder baba begraven. Het leven in Bakra Pri werd met de dag zwaarder. Jullie waren te vaak ziek en ik had geen geld voor medicijnen en eten. De dood van Waheed had me doen beseffen dat we niet zo verder konden leven. Jullie vader keerde terug uit Dubai en drie maanden na de geboorte van Hameeda besloot hij naar Europa te gaan. Het leven in de sloppenwijk was hard en jullie waren geen dag gezond. Ik moest iets doen. Ik besloot met jullie drieën naar Hyderabad te gaan, daar woonde lalli, jullie andere oma. Lalli is de moeder van jullie vader en was ooit getrouwd met Habibullah.

Het begon allemaal zo mooi. Ik werkte, Hameeda bleef bij lalli, en Zahida en Ayesha gingen naar school. Na een paar weken kreeg lalli heimwee naar Soomar Halepoto, een erf in de buurt van Tando

Mohammed Khan, waar zij oorspronkelijk vandaan kwam. En hier wonen wij dus alweer een poosje. Ik wilde liever niet weg uit Hyderabad, maar ik moest wel met lalli mee.

Toen baba vorig jaar hier terugkwam, zei hij dat hij voorgoed bij ons zou blijven. Hij had per schip een auto naar Pakistan laten komen en wilde een huis in Tando Mohammed Khan kopen. Maar na een paar weken kreeg hij toch heimwee naar Holland. Hij kon hier niet meer wennen, en besloot na verloop van tijd terug naar Nederland te gaan. Ik was net twee maanden zwanger van Yasmin en smeekte jullie vader bij ons te blijven. Hij zei dat hij terug moest om zijn gezin een betere toekomst te kunnen geven. Baba vertrok en Yasmin werd geboren. Een paar maanden geleden belde baba mij op, en hij zei dat het hem was gelukt om tickets en een huis te regelen. Hij wil dat ik samen met jullie naar Nederland kom, want hij is daar erg eenzaam. Na weken wikken en wegen, praten met lalli en schrijven met baba, staat mijn besluit vast. Wij gaan hier weg. We gaan naar baba, naar Nederland.'

We zouden dus vertrekken, maar wanneer, dat wisten we niet. Het leven ging gewoon verder. Over mijn vader dacht ik nauwelijks na, ik kende hem niet eens. Hij was bij ons weggegaan toen ik nog een baby was. Vorig jaar was hij in Soomar Halepoto geweest, maar dat herinnerde ik me niet. Amma zei vaak dat ze naar baba verlangde en dat hij ons, zijn vrouw en dochters, miste. In dat verre, vreemde land was alles misschien beter, maar hij had daar geen familie. In elk geval moest zijn leven heel anders zijn dan bij ons. Wij woonden met z'n allen bij elkaar in Soomar Halepoto. Op ons erf stonden een stuk of tien hutten. Zo'n hut bestond uit palen en rieten matten die samen de muren en het dak vormden. Op de grond lagen andere, dunnere matjes die als bedden gebruikt werden, en er waren zogenaamde khats: gevlochten matten die in een houten of metalen frame op poten hingen. Lalli sliep met haar man op zo'n khat. Amma, Zahida, Ayesha en ik sliepen bij elkaar. Vaak kroop ik tegen amma aan en lag dan lekker tegen haar warme borst. Ik speelde met de andere kinderen van ons erf en ging met amma mee naar het land. Ze liet me dan weleens sabbelen op een stengel van suikerriet. Er was op het land van alles te vinden. Amma plukte

katoen en ik hielp haar. We werkten van vijf uur 's ochtends totdat de zon aan de hemel stond. Dan gingen we naar huis om te ontbijten. Daarna haalden Zahida, Ayesha en ik water bij de put en we molken de buffels en de geit. Op het erf werden wortelen, tomaten, aardappelen en uien verbouwd en er groeiden zoete, sappige mango's aan de bomen. Amma deed in mijn kinderogen allemaal spannende dingen. Vaak raapte ze samen met ons koeienvlaai. Daarvan maakte ze grote plakken. De natte vlaai werd in de bouw gebruikt, de droge diende als brandstof. Ik hielp haar om de vlaaien netjes neer te leggen zodat ze konden drogen in de zon. Meestal aten we met z'n allen, ook met de andere tantes die bij ons op het erf woonden. We zaten dan bij het vuur. Af en toe kookte lalli, maar meestal deed amma dat. We aten bijna altijd pap en maani, en een enkele keer, als amma veel koeienvlaai had verkocht, kregen we vlees. Maani, de geurige, platte broden, vond ik het lekkerst. Maar toen, die dag onder de boom, vertelde amma dat alles anders en beter zou worden.

Hoezo beter? dacht ik. Wat zou er beter kunnen? Hier vermaakten we ons prima. Van de koeienvlaai kon je torens bouwen, je kon met de geiten, de buffels en de ezel spelen, op de wagens klimmen en schommelen in Yasmins wiegje dat buiten onder de palmboom stond. Het was hier fijn, hoewel... Meteen vroeg ik mijn moeder of er daar, bij die baba, geen kuil met slangen zou zijn. Amma antwoordde zoals altijd dat er bij ons op het erf ook geen slangen in de kuil zaten, maar ik wist wel beter. Als ik 's nachts moest plassen probeerde ik het altijd zo lang mogelijk op te houden. Ik wachtte totdat amma wakker werd, dan konden we samen gaan. Als ik overdag moest plassen en tussen mijn benen door in dat gat in de grond keek, dan waren er geen slangen. Maar 's nachts, in het donker, hoorde je ze echt ritselen. Ik ging dan zo hoog mogelijk op m'n hurken zitten zodat de slangen niet in mijn billen konden bijten of, nog erger, tussen mijn billen konden kruipen. Dat kon ook gebeuren, zei Asif, een oudere neef die dat weleens had meegemaakt. Stel nou dat er bij die baba geen slangen in de kuil zaten, misschien was het daar dan wel beter. Amma beloofde dat zij er altijd zou zijn om voor ons te zorgen. Dat zij daar niet van huis hoefde om te werken. Als amma bij ons zou blijven en lalli later ook zou komen, dan moest het maar.

Het zou nog weken duren voordat we gingen. Hakim, een kennis van mijn vader en een vreemde voor ons, verscheen in Soomar Halepoto. Hij kwam mijn moeder helpen de papieren in orde te maken. Wij konden hem niet verstaan. Hakim kwam uit het noorden van Pakistan en sprak Urdu. Tando Mohammed Khan ligt in de zuidelijke provincie Sindh. Bij ons werd Sindhi gesproken, maar mijn moeder kende ook Urdu. Samen met Hakim vertrok ze voor enkele dagen naar Hyderabad om de paspoorten te regelen. We waren opgelucht toen amma terugkeerde. We voelden de spanning die om ons vertrek heen hing. Hakim kwam ons twee weken later halen. Mijn moeder heeft niet lang hoeven inpakken. In Pakistan leefden we de hele dag buiten. Alles wat we aan persoonlijke spullen hadden, kon net zo goed van lalli of een ander familielid zijn. Op de dag van vertrek lette amma er extra goed op dat we onze haren nog zorgvuldiger dan anders wasten. We kregen nieuwe gouden oorbellen. Lalli had strikken in mijn haar gedaan en lalli's zus was met Ayesha's vlechten bezig. Zahida kon zelf haar haar al verzorgen. We kregen een nieuwe shalwar-kamis en bijbehorende dopatta. Amma had die kleren samen met lalli genaaid. We droegen precies dezelfde, traditionele kleding in dezelfde wit-blauwe tinten. Alle meisjes en vrouwen hadden zulke kleren bij ons in het dorp. De nieuwe shalwar, de ruime pofbroek, was aan de lange kant voor mij maar lalli rolde hem aan de bovenkant een beetje op en maakte hem zo strak vast dat hij niet kon afzakken. De nala, het koordje dat door een tunnel boven aan de broek wordt geregen en voor je buik blijft slingeren, kwam net niet onder mijn kamis uit. De kamis, een tuniek tot op de knieën, had brede splitten aan de zijkant zodat we ons makkelijk konden bewegen. Amma droeg haar dopatta over haar hoofd. Wij hingen die langwerpige doek van soepele stof meestal om onze hals of we speelden ermee. Toen we met Hakim het erf verlieten, hoorde ik amma ingehouden huilen. Ik zag tranen, maar durfde haar niet te vragen waarom die er waren. Onderweg was er van alles te zien. We kwamen kamelen tegen en ook tanga's: wagens die door ezeltjes of paarden worden getrokken. We kwamen in straten waar het vol stond met karren, dieren en vooral mannen. De vrouwen waren, net zoals amma nu, van top tot teen gesluierd. Ook zag ik grote zakken met grauwe erwten

en linzen en kleurrijke specerijen langs de kant van de weg staan. In Hyderabad stapten we op de bus die ons naar Karachi bracht. Toen we na een dag reizen in Bakra Pri aankwamen, dacht ik eerst dat we al in het onbekende land waren aangekomen. In het huis van mijn grootouders, in de sloppenwijk waar mijn moeder was opgegroeid, stond de thee te koken boven de brandende koeienvlaai. Voordat we met z'n allen naar het vliegveld vertrokken, dronken we daar chai: thee met melk. Er waren wel dertig mensen naar het vliegveld in Karachi gekomen om ons uit te zwaaien. Terwijl amma voortdurend in gesprek was met Hakim en anderen, zat ik lekker dicht bij lalli. Lalli streek me over m'n haar en gaf me meer kusjes dan anders. Ik hield zoveel van haar. Op een gegeven moment nam het rumoer toe en werd iedereen onrustig. De drukte was niet voor niets. We moesten naar het vliegtuig. Ik was net een beetje in slaap gesukkeld op lalli's schoot. Toen amma mij van lalli wilde aanpakken, begon lalli te huilen en te gillen. 'Je mag haar niet meenemen. Laat er ten minste één bij mij. Laat Hameeda dan hier.' Telkens weer probeerde amma lalli uit te leggen dat het zo beter was en ze beloofde keer op keer dat we zouden terugkeren. Ik hield lalli's hand heel stevig vast. Eigenlijk wilde ik graag bij haar blijven, maar ik kon ook niet zonder mijn lieve moeder. Mannen in uniform gaven ons vriendelijk maar duidelijk te verstaan dat lalli niet mee mocht. Zij duwden de anderen tot achter een klapdeur en zeiden dat ze daar moesten blijven staan. Op dat moment begon het gegil en gejammer pas goed. Lalli was zo verdrietig. Ik kan me haar gezicht nog haarscherp voor de geest halen. Ze kneep m'n hand bijna fijn en toen amma die voorzichtig had losgemaakt en mij meetrok, bleef ze reiken en reiken. Ineens viel de deur dicht en het laatste wat ik van lalli zag, was haar hand die klem zat en nog net naar buiten stak. Lalli zelf kon ik niet meer zien, maar haar grijpende, graaiende hand wel. Ik wilde terugrennen, maar amma hield me tegen. Toen ik omkeek, was ook de hand weg. Jaren later hoorde ik dat lalli door alle emoties was flauwgevallen.

Het afscheid in Karachi was hartverscheurend, maar onze aandacht werd al snel door andere dingen gewekt. Zahida, Ayesha en ik keken

onze ogen uit. Het vliegtuig, de stoelen, de stewardessen, de bleke mensen: alles was nieuw. Zahida en Ayesha zaten bij Hakim. Amma zat tussen Yasmin en mij in. Een van de stewardessen had voor Yasmin een speciaal babybedje te voorschijn gehaald. We vertrokken 's avonds uit Pakistan en zouden de volgende ochtend in Amsterdam aankomen. Het werd een onrustige vlucht. Zahida kreeg al snel last van haar maag en moest overgeven. Ook andere passagiers werden ziek als gevolg van de turbulentie. Ik was bang dat het vliegtuig zou neerstorten. Toch zijn we allemaal, ook amma, in slaap gevallen. We waren al aan het dalen toen ik wakker werd.

'Amma,' zei ik meteen, 'amma, ik moet plassen.' Ayesha hoorde mij. Zij wilde eveneens naar de wc.

'Dat kan niet meer,' zei mijn moeder, 'we moeten op onze stoelen blijven.' Er was geen houden aan. Ik moest en zou naar die vreemde wc zonder slangen. Amma pakte mij op en joeg Ayesha voor haar uit het gangpad door. Met z'n drieën zaten we in het kleine hokje toen het vliegtuig echt ging landen. Amma maande ons tot snelheid, wilde de deur van het slot doen, maar er was geen beweging in het schuifje te krijgen. Ze rammelde aan het slot en bonkte op de deur. Het voltallige cabinepersoneel kwam aangesneld. We waren al vlak bij de grond. Na hardhandig geruk en gemorrel vloog de deur open. De stewardess trok ons uit de wc en duwde ons in de armen van de dichtstbijzijnde passagier. Ayesha en ik gingen van hand tot hand en werden over de stoelen heen naar onze eigen rij getild. Vreemden snoerden ons vast en net op tijd zat iedereen weer op z'n plaats. Met een luidruchtige knal kwam het vliegtuig op de Amsterdamse bodem terecht. Het was een heftige aankomst.

Voordat we het vliegtuig uitgingen, haalde mijn moeder onze nieuwe vestjes uit haar tas. Witte vestjes met een blauw randje langs de v-hals. In het vliegtuig trokken we die over onze kamis aan. Hakim had amma verteld dat het in ons nieuwe land koud zou zijn. En hier stonden we dan, op het vliegveld in het herfstige Holland. Iemand duwde me iets zachts in mijn hand. Een beer, begreep ik later, om mee te knuffelen. Ik hield hem stevig vast, net zoals amma's hand. Mensen praatten tegen

de man van wie amma zei dat het baba was. Amma kreeg bloemen in de prachtigste kleuren van een van de vreemden die inmiddels dichtbij waren gekomen. Iedereen zag er heel anders uit dan wij en de mensen in Soomar Halepoto. Er waren vrouwen, zoals amma. Maar ook zij droegen andere kleren en geen dopatta. Eén vrouw had wel iets boven op haar hoofd, maar dat leek niet op amma's shawl. Telkens als baba bij ons in de buurt kwam, of zijn arm om een van ons heen legde, verscheen er weer zo'n fel licht.

'Er worden foto's gemaakt,' zei amma. Op een gegeven moment werden we zelfs in een soort rij gezet. Ik moest voor amma gaan zitten en weer gingen we op de foto. Zou dat bij dit nieuwe land horen? Uiteindelijk verdwenen de mannen met de camera's en bleven we met een klein groepje over. Wij, Hakim, baba en nog een paar mensen. We werden naar auto's gebracht en ik mocht gelukkig naast amma zitten. Ze nam Yasmin op haar schoot. Ayesha en Zahida schoven aan de andere kant naast haar. Baba zat voorin en sprak in een onbegrijpelijke taal met de man achter het stuur. Soms zei hij iets tegen amma. Dan kon ik hem wel verstaan. Hij was groot, baba. En iedereen deed erg vriendelijk tegen hem. Amma had verteld dat ze veel van onze baba hield en dat hij, net zoals zij, lief voor ons zou zijn. Ik was wel benieuwd naar die man, naar onze vader, die er door zijn kleding totaal anders uitzag dan bijvoorbeeld opa of oom Khan. Ik kneep zo af en toe in amma's hand en dan gaf zij een kneepje terug als teken dat ze me gevoeld had. Dat spelletje deden we ook als we naar het land of over het erf liepen. Hoe zou het daar nu zijn? Zou de geit al te eten hebben gehad? Zou er iemand voor hem zorgen? Hij leek altijd zo blij en zwaaide zo vrolijk met z'n staart als ik hem 's ochtends ging aaien en blaadjes voor hem verzamelde. Gek eigenlijk, hier waren helemaal geen geiten. Ook geen ezels en kamelen. En veel minder mensen op straat. Er reden auto's, dat wel. Verder was er alleen maar land. Bruin en groen land. Je kon ver kijken. Het leek hier niet op ons erf.

'Amma, waar gaan we naartoe?' vroeg ik zacht. 'Gaan we nu naar ons erf?'

Amma keek me aan. Ik zag een warme gloed in haar ogen. Ze antwoordde dat ik rustig moest afwachten en dat zij het ook niet precies

wist, maar dat baba alles geregeld had en we nu naar ons nieuwe thuis reden.

‘We gaan naar Rijswijk,’ zei baba die iets van mijn moeders antwoord moest hebben opgevangen. De auto maakte een scherpe bocht en ik botste tegen amma, die op haar beurt tegen Ayesha en Zahida aan viel. We moesten er alle vier op die achterbank om grinniken. Yasmin sliep op amma’s schoot.

‘Dit is Rijswijk, hier staat je huis,’ zei mijn vader tegen mijn moeder. Nieuwsgierig keek ik naar buiten. Naar een vreemd, hoog gebouw. Het zag er zo dicht en groot uit. Hoe zou je daar naar binnen moeten lopen en hoe kon je bij het dak komen? Ik zag mensen uit andere auto’s stappen en in onze richting lopen. O, daar waren de mannen met de camera’s weer. Een van de vreemden van het vliegveld deed het portier open. De wind liet mijn kamis wapperen en amma’s dopatta waaide bijna van haar hoofd. Zahida kon hem nog net vangen.

‘Welkom in Nederland. Welkom in Rijswijk.’

Hoewel ik er geen woord van verstond, werden er officiële speeches gehouden voor de deur van onze portiekwoning aan de Jozef Israëlsaan. Pas dertig jaar later, toen ik de krantenknipsels vond, begreep ik waarom wij zo warm onthaald werden. Toen pas zag ik de afdrukken van de foto’s die er genomen waren. De mensen in de andere auto’s vormden een officieel ontvangstcomité. Zij hadden ervoor gezorgd dat wij naar Nederland konden afreizen. Mijn vader ontving een enorme sleutel van minstens anderhalve meter. Weer werden er volop foto’s gemaakt. De kartonnen reuzensleutel symboliseerde de toegang tot wat ons eigen huis zou worden.

Welkom in Rijswijk. Kleumend van de kou kroop ik tegen mijn moeder aan. Ik voelde de warmte van haar benen door de dunne kleren heen. We waren gearriveerd in ons nieuwe land. Hier wachtte een beter leven. Dat dachten wij daar voor de deur van onze woning. Welkom in Rijswijk. De plaats waar ons alles, maar dan ook alles, zou worden afgenomen.